

МОРАЛНА КАТЕГОРИЈА ЉУДСКИХ ПРАВА У ОДБРАНИ ЗЕМЉЕ

Мане Наранчић
Војска Србије, Копнена војска

Данашњи свет је одређен и суштински функционише кроз идеју о праву и правди. Људска права убрајају се у основне вредности савремене цивилизације и постају предмет опште бриге и међународне одговорности. Њихова заштита има универзални карактер и не може се заштитити искључиво границама суверених права држава. Кроз демократизацију друштва огледа се и поштовање најважнијих људских права, као и степен заштите сваког појединца којем се гарантују сва уставна и законска права у држави. Уколико се сва људска права поштују у складу са важећим стандардима међународних конвенција и декларација које је усвојио највећи број држава, то увек представља најбољу заштиту, како за грађане који живе у тој држави, тако и за саму државу.

Кључне речи: *људска права, дискриминација, једнакост, морална вредност, демократија, универзалност, међународно право, декларација, конвенција, заштита људских права*

Увод

Првобитно и основно значење људских права је један инструмент ограничавања државне власти. Она представљају права отпора држави или слобода отпора (*libertes- resistances*). Либерална је она држава која оставља појединцу једну зону „за слободну приватну активност” (*M. Duverger*) у којем држава не може интервенисати. У противном, уколико држава интервенише у свим областима, не признајући разлику између јавног и приватног живота, при чему не допушта никаква ограничења, онда таква држава има све примесе тоталитаризма. Људске слободе су најважнији показатељ који одређује политичку снагу и вредност сваког устава као највишег правног акта у држави. Традиционална концепција људских права полази од претпоставке сталног сукоба захтева појединаца и државе. Држава и власт су нужно зло, због чега их треба што више ограничавати. Свака власт носи сталну опасност, пошто су они који је врше склони да је злоупотребе. То је суштина доктрине либерализма из које је произашла чувена Декларација о правима човека и грађанина из 1789. године.

Економска и политичка независност, уз поштовање пуне суверености државе као једног од основних принципа у међународном праву, има кључну улогу у одбрани земље и очувању свих капацитета са којима држава располаже. Да би у међуна-

родном поретку велике силе оствариле свој политички и економски интерес, склоне су да уцењују и стављају у подређен положај мале државе, како би на глобалном плану оствариле своју доминацију и показале велики утицај који поседују у међународним односима. Један од могућих притисака на мале државе је управо преко поштовања и примене људских права.

Кроз ову категорију врши се напад на мале државе које нису независне, а самим тим угрожава њихова слобода, мир и просперитет. Рушењем државних институција кроз неповерење грађана, уз сталну медијску пропаганду, корупцију најважнијих државних чиновника, утицај лобирања на доношењу штетних закона за државу и грађане, не транспарентна приватизација уз отпуштања великог броја људи, задуживање државе уз високе камате према ММФ-у и Светској банци доводи до слабљења и уништавања свих државних институција на којима се држава ослања.

Појам људских права и морална вредност

Људска права су урођена права сваког човека и односе се, пре свега, на идеју да постоје природна или универзална права која настају код сваког човека, и која својом суштином имају један неотуђив карактер. У савременом праву о људским правима општеприхваћено је начело да су сви људи једнаки. Начело једнакости посматра се као и начело недискриминације. Реч дискриминација је латинског порекла и значи разликовање, што у случају људских права представља „недозвољено разликовање”. У међународном праву је забрањено да било ко трпи последице због тога што се разликује од других људи по боји коже, полу, вероисповести, политичком уверењу, социјалном пореклу, имовини. Заједничко за све основе у разликовању јесте да су то углавном људске особине које људи не стичу својом вољом и чине их припадницима неке веће групе против које је дискриминација усмерена.

„Тамо где људска срећа, благостање, сигурност – најзад сам људски живот у потпуности зависе од нечије туђе милостиње и добротинства, ма колико оно о приликама било издашно, да ту не може бити говора о животу достојном човека”.¹ Неке особине, као што су раса, пол, језик, националност, човек наслеђује.

Политичка уверења и имовина су стечена права која људи могу слободно да мењају, али и за њих је забрањена дискриминација и то из два разлога: први је да су они плод човекових права да се слободно опредељују, а други да су често основа за дискриминацију у многим срединама. Разликовање у погледу личних особина сваког човека не представља било какав основ за дискриминацију. Ако неко добије предност у односу на другог само зато што је даровитији, интелигентнији и способнији на то се нико не може жалити. Свака држава мора сузбити дискриминацију и то уношењем у своје прописе одредбе по којој ће свако бити санкционисан ко врши дискриминацију, без обзира на то да ли је то физичко или правно лице. Најбољи вид спречавања мера дискриминације представља „позитивна” дискриминација, где држава поједине угрожене групе штити од поступака приватних лица.

¹ М. Игњатијев, Људска права као политика и идолопоклонство, стр. 8, Јавно предузеће „Службени гласник”, Правни факултет Универзитета у Београду, 2006.

Да би исправиле историјске неправде и довеле људе у стање једнакости САД су донеле императивну норму којом налажу да се у свим високим школама прими изванредан број људи из црначких, мексиканских и других мањинских заједница без обзира на њихово образовање, као и услове пријема на високим школама.

Овакве одредбе закона донеле су многе државе ради заштите одређених група (инвалиди, труднице) истицањем привилегованог положаја приликом запошљавања, примања социјалне помоћи и друге припадности од државе која у овом случају жели додатно да заштити ове категорије. Правило не дискриминације не представља неко посебно право већ обједињава све заједничке услове уживања свих људских права.

Када би се прихватило становиште да сви људи нису једнаки, нарушио би се цео концепт људских права. У неким земљама где су основна људска права и слободе изричито прокламовани, сви људи не располажу истим правима и немају могућност да учествују у демократским процесима и изборном одлучивању као тековини демократије.

Уживање ових права ограничено је у мери како би се адекватно заштитила права и других људи, као и општи интерес друштва. Заштита ових права је институционална и спроводи се ратификацијом међународних докумената, као и имплементацијом међународног права, као и националних закона који обрађују област људских права.

„Морална вредност сваке особе представља уверење које ниједна цивилизација или народ или нација или географска област па чак ни век не могу доживљавати искључиво својим.”² (Lauren, Evolution of International Human Rights)

Људска права служе, пре свега, за заштиту индивидуалне способности или људског достојанства, а не за опстанак колективитета.

„Бити толерантан према некоме, а не поштовати га, значи живети и пустити друге да живе.”³

„Зграда слободе у закону данас се држи на праву грађанина, човека и на хуманом праву, као и на својој усклађености са тим правима”⁴ (Норман Бери, Увод у модерну политичку теорију, 2007. године).

Карактеристике људских права

Сва људска права имају неке заједничке карактеристике, као што су:

– универзалност – припадају свим људима у истој мери. Људска права се штите путем различитих механизма и то пре свега уставима, законима и међудржавним уговорима. Појединци се сврставају у одређене категорије заштите, било да се ради о грађанима, радницима, женама, странцима или у одређеним групацијама као

² Lauren, Evolution of International Human Rights, p. 11 Наведено према: М. Игњатијев, Људска права као политика и идолопоклонство, Јавно предузеће „Службени гласник”, Правни факултет Универзитета у Београду, 2006.

³ М. Игњатијев, Људска права као политика и идолопоклонство, стр. 27. Јавно предузеће „Службени гласник”, Правни факултет Универзитета у Београду, 2006.

⁴ Н. Бери, Увод у модерну политичку теорију, стр. 53, Београд 2007.

етичким групама, удружењима или политичким партијама. То сврставање има за циљ, пре свега, ефикаснију и прецизнију заштиту људских права, у које спадају:

- недељивост – немогуће их је одвојити од појединца. Ова права не могу се продати, поклонити, зарадити или одузети;
- непоништивост – држава или неко други не могу их опозвати или укинути;
- неподељеност – ова права не могу се поделити.

У историји је било примера ограничавања бирачког права појединим категоријама људи. Људи који су били сиромашни (имовински цензус), неписмени (образовни цензус), доскора и жене (полни цензус), нису имали право гласа. Мало је познат податак да су жене у Швајцарској добиле право гласа тек 1971. године

Правно регулисање људских права

Људска права обично се приказују као тековина демократије и успостављања одређених усвојених стандарда које би требало да постигну све нације, народи и државе. Она су усмерена, пре свега, према држави, која их правним прописима не прописује, нити одобрава већ за њих гарантује. „Сврха људских права јесте заштита људске делатне способности, а, тиме и заштита људи као делатника од злостављања и угњетавања”.⁵

„Људска права су важна средства заштите људских бића од свирепости, угњетавања и понижавања”.⁶

Са развојем људских права долази се до њихове класификације у тренутку њиховог међународног признавања и то на три генерације људских права:

Грађанска и политичка права

Ова права се остварују преко идеје слободe која штити и чува појединце или групе од злоупотребе политике.

У ову групу спадају:

- право на живот,
- забрана мучења,
- свирепо и нечовечно поступање и казне,
- слобода кретања и избора места боравка,
- право на правично суђење, право на приватност,
- право на имовину,
- слобода мишљења,
- вероисповести и савести,
- слобода изражавања,
- право мирног окупљања,
- слобода удруживања,
- право на штрајк,
- право на учешће у управљању заједницом.

⁵ М. Игњатијев, Људска права као политика и идолопоклонство, стр. 16, Јавно предузеће „Службени гласник”, Правни факултет Универзитета у Београду, 2006.

⁶ Ibid., стр. 17.

Позитивном акцијом држава може да буде гарант и права на слободне изборе, права на правично суђење, као и права на сигурност.

Ова права су апсолутна права, одмах остварљива и за државу не представљају никакав посебан трошак.

Социјална, економска и културна права

У ову групу спадају:

- право на рад,
- ограничено радно време и заштита на раду,
- право на социјално обезбеђење,
- право на здравље,
- право на образовање,
- право на запошљавање,
- право на учешће у културном животу.

Ова права су постепено остварљива, и за државу представљају одређени трошак.

Солидарна права настала су после Другог светског рата и представљају комбинацију прве и друге генерације људских права.

У ову групу спадају:

- право на самоопредељење,
- право на здраву животну средину,
- право на развој и право на мир.

Примера ради, ако се појединац нађе у ситуацији да му је потребна законска заштита гарантовано му је право на једнакост пред законом; ако излази на изборе има право да оствари своје бирачко право. Такође, има право на приватни живот, што значи да нико, па ни државни органи, не могу самовољно и без налога прислушкивати телефоне и прегледати туђа писма, а зајемчена је и неповредивост стана.

Када напушта земљу, а при том је у обавези да држави плати таксу за излазак из земље, свакако му је угрожено право на слободу кретања. Ако сатима чека у реду испред општинских шалтера, а тај посао се „преко везе“ завршава за неколико минута, доводи се у питање непристрасност и савесност у раду те управе. Ако је појединац незадовољан висином своје накнаде за рад и учествује на демонстрацијама, при чему му послодавац прети отказом, свакако да му је повређено право на мирно окупљање и право на штрајк. Оваквим поступком учињена је дискриминација.

Поставља се логичко питање: да ли сва права која припадају појединцу представљају основна права. Право на живот припада свима самим постојањем да су људска бића, а не зато што је то прописано законом државе. За већину права потребно је испунити одређене услове које је прописала држава.

За официра у Војсци Србије прописана је завршена Војна академија, а за заснивање брачне заједнице држава је прописала одређену старосну границу. Зато се може рећи да су људска права изнад државе и да их она мора поштовати, јер појединац улази у државну заједницу својом вољом, као слободно биће, са правима која му се не могу одузети. Људска права зато и постоје да би се ограничила власт државе и условила минимумом захтева према свим људима.

Услови за уживање људских права

Сви људи су једнаки и исти пред уставом и законом, и не треба да постоји фаворизовање и одвајање било ког појединца у држави.

Лица чији је положај такав да постоји оправдана вероватноћа да ће им права бити ускраћена или повређена, остварују права искључиво захваљујући међународној заштити и гаранцијама, јер не могу да се ослоне на своју државу која не жели или не може да им помогне. У ову категорију спадају рањеници, заробљеници, болесници и цивилно становништво у власти непријатељске стране. Заштитом ових категорија бави се хуманитарно право.

Лица без држављанства (апатриди) јесу странци који не уживају заштиту ниједне државе јер не могу нигде да се настане, немају држављанство, нити било каква докуменат који би био релевантан за државу.

Да би се помогло избеглицама које су због страха напустиле земљу у којој имају пребивалиште, и кренули у неизвесан пут до боље будућности у неку просперитетну земљу, потребна је интензивна међународна сарадња.

Особе другачије сексуалне оријентације често су изложени нападима, подсмеху, дискриминацији и гоњењу. До скоро се хомосексуални чин сматрао кривичним делом, а овим лицима било је ускраћено да се баве неким занимањима у војсци и просвети.

У каснијем периоду законодавство многих држава предвидело је да је право сваког човека да следи своје сексуалне склоности, без мешања државе, једино под условом да се не угрожавају права других или неки јавни интерес.

Ограничење људских права

Ограничења у ванредним околностима

Људска права и слободе могу се ограничити у стању ратне опасности, ванредног стања, елементарних непогода или непосредне опасности по народ и државу, али само привремено, тј. док те околности не прођу. Ова стања опасности морају садржати претњу физичке егзистенције народа једне државе. Међутим, постоји и листа права која се не могу ограничити и она се налазе у различитим међународним документима. Најкраћа листа налази се у Европској конвенцији о људским правима, која је усвојена 1950. године, а односи се на: право на живот, забрану мучења, забрану ропства, забрану поновног суђења лицима осуђеним или ослобођеним поводом истог кривичног дела. У каснијем периоду, као заштићена права, наводе се слобода мисли, савести и вероисповести, права детета, права држављанства и права учешћа у власти.

Нека права, као право на слободу, стално су ограничена, јер је закон предвидео да свако за кога се сумња да је угрозио право другог буде ухапшен, тј. лишен права на слободу.

Факултативна ограничења

Овим ограничењима држава се овлашћује да у општем друштвеном интересу ограничи поједина права и слободе (национална безбедност, јавно здравље). Она се морају прописати законом, а сама држава одлучује о обиму уживања ових слобода и права.

Извори људских права

Међународна повеља о правима садржи два документа: Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима.

У међувремену је усвојено више од четрдесет уговора, резолуција и других мултилатералних (универзалних и глобалних) докумената обавезујућег карактера. Они су у неким случајевима још прецизније и конкретније дефинисали људска права, а у неким чак и проширили одређена права и заштите. При томе треба посебно имати у виду да су повеље, конвенције, споразуми и уговори о људским правима динамични документи, односно „живи инструменти” које треба тумачити у складу с развојем савремених околности.

С друге стране, усвојено је и више декларација нормативног карактера које су препоручујуће:

- „Универзална декларација о људским правима из 1948. године”;
- „Женевска конвенција из 1948, ревизија 1949. године”;
- „Међународна конвенција о азилу 1951. године”;
- „Декларација о уклањању свих облика нетолеранције и дискриминације засноване на вероисповести или убеђењима из 1981. године”;
- „Декларација о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе власти из 1985. године”;
- „Декларација о заштити свих особа од насилног нестанка из 1992. године”;
- „Декларација о правима лица која су припадници националних, етничких, верских или језичких мањина из 1992. године”.

Најзад, усвојено је и више резолуција, упутстава и осталих не обавезујућих докумената, такође препоручујућег нормативног карактера, а то су:

- „Мере које гарантују заштиту права лица осуђених на смртну казну из 1984. године”;
- „Упутства везана за улогу тужиоца из 1990. године”;
- „Стандардна минимална правила за поступање са заробљеницима из 1957. године”;
- „Стандардна минимална правила УН за примену закона на малолетна лица из 1985. године”;
- „Правила УН за заштиту малолетних лица која су лишена слободе из 1990. године”;
- „Скуп принципа за заштиту свих особа које се налазе у притвору и затвору из 1988. године”.
- „Основни принципи о улози адвоката из 1990. године”.

Регионални механизми и инструменти заштите људских права заступљени су, пре свега, путем деловања *Савета Европе (СЕ)*, прве европске политичке организације настале 1949. године у Лондону, чији се Статут изричито заснива на поштовању људских права и превасходној владавини права, што подразумева заштиту и унапређивање достојанства и слободе појединаца. Статут, такође, предвиђа да свако озбиљно кршење људских права од стране држава чланица представља основу за њихово суспендовање или искључење из СЕ.

Деловање СЕ на том пољу подразумева:

- заштиту грађанских и политичких права путем механизма појединачних жалби, при чему се о наводним повредама може покренути поступак пред Европским судом за људска права;
- заштиту социјалних и економских права путем механизма Европске социјалне повеље;
- заштиту особа лишених слободе путем система посета Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања;
- заштиту права националних мањина путем Оквирне конвенције за заштиту националних мањина;
- остварење једнакости мушкараца и жена преко Надзорног комитета за једнакост мушкараца и жена; борбу против расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције;
- ширење слободе изражавања и информисања у медијима, слободну размену идеја и прекогранично комуницирање.

Европском конвенцијом за заштиту људских права и елементарних слобода из 1950. године, са протоколима из 1952, 1963, 1983, 1984, 1990, 1992, и 1994. године, отелотворена је теорија према којој људска права имају фундаментални карактер који их ставља изнад националног законодавства и праксе суверених држава. Према тој конвенцији државе уговорнице јамче основна грађанска и политичка права која признаје свака држава, у којој је на снази владавина права, не само својим грађанима, већ и свим особама у „њиховој надлежности”. Државе или појединци имају право да покрену поступак пред судом који је установљен Европском конвенцијом.

Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) највећа је регионална безбедносна организација на свету, са 55 земаља чланица из Европе, Централне Азије и Северне Америке.

У оквиру ОЕБС-а активна је Канцеларија за демократске институције и људска права, која је одговорна за промоцију, заштиту и унапређење људских права и демократије на подручју земаља чланица.

Европска унија, као најзначајнији економски и политички фактор на сцени Европе, основана је у садашњем облику уговором потписаним у Мастрихту 1993. године, а његово реализовање одвија се кроз „три стуба сарадње”. За људска права најзначајнија је заједничка спољна и безбедносна политика („други стуб” сарадње у ЕУ) која се односи и на развој и јачање демократије и правне државе, поштовање права човека и основних слобода.⁷

Иначе, садржај Повеље о основним правима ЕУ је свеобухватнији од оног садржаног у Европској конвенцији о људским правима и основним слободама из 1950. године. Разлика је у томе што се Повеља ЕУ не ограничава само на људска и политичка права, него покрива и све остале области, као што су права на квалитетну администрацију, социјална права радника, заштиту података личне или биоетичке природе и др.⁸

⁷ Д. Лопандић и др., Уговор о ЕУ, Међународна политика и др, стр. 191, Београд, 1995.

⁸ Опширније видети: М. Јањевић, Устав Европе, Службени гласник, Београд, 2005.

Повеља о основним правима ЕУ из 2000. године прокламује да су опште вредности:

- достојанство човека;
- култура мира;
- самосвесна слобода,
- наука као истраживачка и истинољубива тежња;
- религија различитих цивилизација;
- демократска једнакост и међукултурална толеранција;
- правда и активна правичност;
- правна држава и правна сигурност;
- људска права као синтеза организоване умности.

Закључује се, дакле, да су људска права, према Повељи ЕУ, груписана на: достојанство; слободе; једнакост, солидарност; право грађанства и правда.⁹

Стандарди људских права и стратегије њихове имплементације

Стварање универзалног система људских права представља, у сваком погледу, огроман задатак. Међутим, још већи изазов је проналажење путева да се ова људска права спроведу у живот, односно да се бар инсистира на њиховом поштовању. Успостављање система универзалне одговорности у области људских права постао је, наизглед, тешко решив проблем, пре свега зато што таква одговорност у неким случајевима може представљати директну повреду суверенитета.

Праћење и истраживање поштовања људских права представља корективан елемент механизма заштите људских права. Проста објава принципа и заштита људских права од стране држава није довољна гаранција да се обезбеди да људи уживају своја зајамчена права. Даљим развојем концепта људских права и механизма наметања њиховог поштовања, као и установљавањем Међународног кривичног суда, стандарди за примену и истраживање ових права добијаће све више на значају. Ефикасна примена људских права, зависи, дакле, од професионалног праћења и од саме истраге.

Праћење људских права је редовно, периодично надгледање система, политике и деловања појединих држава, како би се утврдило да ли су они у сагласности са међународним, регионалним и националним стандардима који важе за људска права.

Насупрот томе, истрага евентуалног кршења људских права је професионално испитивање одређених навода које се састоји у тражењу и прикупљању свих веродостојних и поузданих персоналних, материјалних и писмених доказа, као и оних датих у изјавама сведока, а затим и критичка процена доказа ради утврђивања формалне истине на основу њих.

Стандарди људских права нису ограничени само на грађане држава потписница међународних докумената из ове области. Они се односе на сва лица која се налазе на територији државе потписнице или су под њеном надлежношћу (апатриди, азиланти, имигранти и др.). Концепт људских права мора бити „практичан и ефика-

⁹ Погледати детаљније: С. Перовић „Природно право и универзалне вредности”, Правни живот, број 9, Београд, 2005.

сан”, због чега им се мора дати садржина и ефикасна заштита у националном законодавству. Овај задатак успоставља се путем основних захтева које намећу стандарди људских права, кроз универзалне принципе – законитости, неретроспективности и примењивости кривичног законодавства.

Законитост подразумева да сви поступци државних органа, којима се крше стандарди људских права, морају имати јасну правну основу и бити прописани законом.¹⁰ То значи да свакоме мора бити омогућено да сазна какав је закон и да се понаша у складу с тим. Сва овлашћења која предузимају припадници државних органа морају да буду заснована на уставу или скупштинском акту; законодавна власт (скупштина) мора да пренесе овлашћења на орган извршне власти одговоран за спровођење закона. Сва овлашћења која се преносе морају да буду прецизна, не смеју бити уопштена или непрецизно описана, а њихово спровођење мора да буде одрживо пред независним и непристрасним судом.

С друге стране, не ретроспективност и примењивост кривичног законодавства представљају основне принципе стандарда људских права. Наиме, нико се не може сматрати кривим за поступање или пропуст, који у време када је почињен није представљао кривично дело према националном или међународном кривичном праву. Такође, постоји забрана изрицања теже казне у односу на оне које су се примењивале у време када је кривично дело почињено. Оба ова принципа представљају кључне елементе захтева законитости и легалности. Најзад, било какво ограничење људских (грађанских или политичких) права мора бити предвиђено законом.

Улога националних судова у преиспитивању законитости одступања од стандарда људских права огледа се у обавези судова да поштују ставове извршне власти у вези са постојањем ванредне ситуације која представља претњу опстанку државе. Међутим, судови неће дати *carte blanche* извршној власти и задржаће овлашћење да преиспита такву потребу.

Такође, од извесних људских права не сме се одступати. Одступање мора бити објављено у јавности уз одговарајућа образложења извршне власти, која се односе на његову природу, обим и сврху. Свако одступање може се преиспитати, у смислу обима, трајања и начина спровођења. Када се утврди да постоји опасност за државу која захтева одступање, одговор извршне власти мора да буде пропорционалан и неопходан, али ако се оде предалеко, одступање ће бити незаконито.

Остин је, као легални позитивиста, одредио Закон као „правило којим интелигентно биће управља интелигентним бићем када има власт над њим”.¹¹

Људска права и „двоструки стандарди” представљају посебно интересантно питање на пољу људских права и међународног хуманитарног права, будући да се њима оцењује стање људских права, односно степен угрожености. Евидентно је да је свет и даље подељен на богате и сиромашне, Север и Југ, на политички и војно утицајне и оне без икаквог утицаја, на демократске и недемократске, али и на тзв. „демократије са смоквиним листом”. Због тога се и међународни инструменти намењени стварању, унапре-

¹⁰ „Захтев за легалношћу подразумева владавину права, што значи да се закон примењује на све и да нико није изван закона. У случајевима када се од државних органа очекује да поступају према дискреционом праву, оно мора бити ефективно ограничено у националном законодавству, а правосудни систем мора да функционише на предвидив начин”.

¹¹ Ђ. Сартори, *Демократија шта је то?*, Библиотека начела демократије, стр. 207, 2001.

ђивању и заштити људских права (санкције, срамоћење, кооптација, хуманитарне интервенције) не примењују увек у складу са принципима владавине права, него као продужетак спољне политике најмоћнијих држава. Сасвим је очигледно да се стандарди људских права, који су строго и „принципијелно” коришћени на примерима бивше Југославије, Руанде, Ирака и других земаља, не примењују у односу на САД, Русију, Израел и Кину.

Улога међународних организација у области људских права

Улога међународних организација у области људских права може се поделити у три категорије: нормирање, унапређење људских права и заштита људских права.

Нормирање подразумева установљавање међународних правила и стандарда, при чему органи међународних организација припремају нацрте уговора о људским правима, одлуке и препоруке које државе касније прихватају и уносе у своје законодавство. На овај начин настала су следећа међународна документа:

- Универзална декларација о људским правима,
- Америчка конвенција о људским правима,
- Афричка повеља о људским правима и правима народа,
- Међународни пакт о грађанским и политичким правима,
- Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима,
- Европска конвенција о људским правима и основним слободама,
- Конвенција против мучења и других свирепих, нечовечних и понижавајућих казни и поступака,
- Конвенција о укидању дискриминације против жена,
- Конвенција о правима детета.

Један од најважнијих међународних докумената у XX веку свакако је Универзална декларација о људским правима која је усвојена у виду препоруке коју је дала Генерална скупштина Уједињених нација. Она формално нема правну обавезност, али због великог броја држава које су у своје уставе унеле одредбе ове декларације, може се рећи да данас скоро фактички обавезује све државе.

У преамбули се објашњавају мотиви доношења ове декларације, где се наглашава:

- признавање достојанства и неотуђивих права свих чланова људске породице, што представља темељ слободе, мира и правде у свету. Непоштовање људских права води варварским поступцима који вређају савест човечанства, јер људска бића од стварања света треба да уживају слободу говора и изражавања и то треба да постане највиша вредност сваког човека;
- људи морају бити заштићена правним поретком, јер би у противном морали да прибегну побуни против тираније и угњетавања;
- развијање правилних пријатељских односа између народа;
- народи Уједињених нација треба да поштују сва људска права, равноправност мушкараца и жена, достојанство и вредност сваке личности и да се залажу за напредак, слободу и побољшање услова живота;
- државе се обавезују да сарађују са Уједињеним нацијама ради примене права и основних слобода;

– Генерална скупштина Уједињених нација проглашава ову Универзалну декларацију о људским правима заједничким стандардом који треба да постигну сви народи и све државе које ће у своја законодавства унети све потребне измене како би се испоштовале сва људска права и слободе.

Унапређење људских права је усмерено на ширење идеје о људским правима и стварање потребних предуслова за уживање људских права. Међународна сарадња се реализује кроз различите видове пружања помоћи у економској сфери, као и ширењу свести и знања о људским правима.

Заштита људских права врши се тако што органи у оквиру међународних организација надзиру поштовање људских права од стране одређене државе. Сетимо се примера локалних избора у Србији, када је држава прихватила мисију Филипе Гонзалеса, специјалног представника ОЕБС-а, ради признавања изборне воље грађана. Како данас доћи до напретка у области заштите људских права може се видети кроз пример једне регионалне организације – Савета Европе. Савет Европе основале су углавном западне земље почетком педесетих година, са циљем унапређења људских права. После распада тоталитарног блока, многе земље се хтеле да уђу у ову организацију да би доказале да су демократске државе и да поштују људска права. Уколико држава постане пуноправна чланица Савета Европе, то значи да она у потпуности прихвата Европску конвенцију о људским правима као један од најважнијих уговора којим се гарантују људска права и успоставља један ефикасан систем надзора. Први механизам заштите предвиђа да државе чланице указују органима Савета Европе на повреду људских права у некој земљи. Оваква држава бива изложена различитим санкцијама, које доводе до суспензије или искључења. Други механизам заштите предвиђа да појединац, уколико сматра да му је повређено неко право које је загарантовано Европском конвенцијом, може да се обрати Европском суду за људска права, али пре тога мора да се обрати Националном суду државе и искористи све правне лекове у домаћем законодавству. Да би једна држава могла постати чланица Савета Европе, неопходно је да испуни три услова: постојање демократских институција, поштовање људских права и владавина права.

Утицај људских права у одбрани земље

У данашњем светском прегруписавању снага, где са једне стране неспорно највећи утицај испољава САД, као највећа светска сила, и ЕУ (Европска унија) са Немачком и Француском који креирају и воде кључну улогу у Бриселу, положај малих држава, а посебно Србије која је на путу уласка у ЕУ, доживљава разна спотицања, уцењивања и условљавања зарад европског пута. Са друге стране, Руска Федерација кроз гасни ангажман и снабдевање енергентима на просторима Балкана испољава несумњиво свој утицај на дешавања на овим просторима. Посматрајући кроз призму утицаја Велике Британије, која се залаже да се Србија прогласи геноцидном државом и да призна и потврди декларацијом у Савету безбедности УН да је у Сребреници извршен геноцид, за Србију представља највећи изазов у одбрани суверенитета и достојанства саме државе. Безбедносни ризици, како на територији Космета, тако и на југу Србије у општинама Прешево, Бујановац, Медвеђа уз радикалним тероризмом као светском претњом која не може заобићи ни нас на овим просторима, улазак великог броја избеглица доводи до сложене

ситуације, где су могући терористички акти који се креирају у неком центру моћи ради даље дестабилизације државе која се бори свим снагама и средствима да колико-толико реши неке акутне проблеме. Проблем избеглица из ратом захваћених територија Ирака, Сирије и Авганистана не може да реши Република Србија без помоћи ЕУ, посебно у збрињавању и смештају избеглих лица. Тиме се недвосмислено показује колико је Република Србија привржена поштовању људских права, основних слобода и једнакости међу свим људима без обзира на верску припадност и пол. Могући даљи правци који угрожавају одбрану наше земље воде кроз даље урушавање државних институција, сталну медијску пропаганду, приватизацију монополских предузећа која поседују огромне капацитете (ЕПС, Телеком-Србија, налазишта рудника за површинску експлоатацију) уз отпуштања великог броја људи и погоршавање економских услова, уз узимање кредита од ММФ-а и Светске банке са великом каматом која се испољава у повећању дуга наше земље. Посебан проблем јавља се у корупцији која изнутра руши систем, лобирању мултинационалних компанија како би чланови Владе доносили штетне законе по државу и све грађане. Тенденција о сталном подгрејавању угрожавања људских права на југу Србије, Војводини, Санџаку, влашкој области, финансирању неких невладиних организација (НВО) од обавештајних служби страних држава недвосмислено угрожавају одбрану свих темељних начела које је држава Србија прокламовала Уставом.

Закључак

Са аспекта организације и функционисања међународне заједнице и њених институција, човек као појединац све више постаје важан субјект утицаја, а људска права тежишни објект заштите у међународном друштву. И поред придавања оваквог значаја у заштити људских права, као и све веће демократизације држава у свету, савремену цивилизацију и даље карактеришу појаве масовног кршења људских права, често праћене окрутним злочинима против човечности. Иако је после хладног рата смањена опасност од међудржавних сукоба већих размера, у први план избијају ратови (верски – унутар државни и регионални) који такође изазивају огромне патње и страдање људи.

Управо тај унутрашњи конфликт у једној држави, у којем сама власт такве државе врши масовно кршење људских права представља најтежи изазов за организовању и правно засновану интервенцију међународне заједнице ради заштите људских права. У овим изузетним приликама међународна заједница позива владе чланица УН да помогну и интервенишу у спречавању људске патње, пружању помоћи при појави избеглица или ублажавању одређене унутрашње кризе у једној држави. Делотворност овакве хуманитарне интервенције остварује се искључиво употребом силе. Свака држава мора да гарантује за људска права и то не само на основу донесених закона већ и из саме природе државе која организује заједнички живот свих грађана у замену за сигурност и благостање који су им потребни у остваривању људских права. Одговорност државе у области људских права има своје конкретне облике. Наиме, обавеза је државе да поштује људска права и да их не руши, како својим активностима, тако и законима. Такође, мора појединцу да обезбеди поштовање свих људских права, посебно приликом његовог обраћања судовима (право на правично суђење и једнаки третман свих појединаца у држави).

У остварењу људских права држава мора предузимати активне мере ради исправљања повреда које су наступиле услед немарног односа њених институција. Право на живот не подразумева да њени органи самовољно лишавају људе живота, јер држава мора да предузима низ мера да би свим људима омогућила да уживају у гарантованим људским правима и слободама.

Приликом стварања услова за уживања људских права држава мора да створи и услове за културу људских права, што подразумева толерантно понашање сваког појединца према свима у друштву, ради остваривања пуне сарадње и слободе личности, без презира и мржње према другим људима.

Литература

- [1] Вуко Павићевић: *Основи етике*, БИГЗ, Београд, 1974.
- [2] Питер Сингер: *Увод у етику*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2004.
- [3] Питер Сингер: *Практична етика*, СИГНАТУРЕ, Београд, 2000.
- [4] R. L. Deborah: *Ethics in practice*, Oxford University press, Oxford, 2000.
- [5] Л. Фулер: *Моралност права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2001.
- [6] W. F. R. Hardie: *Aristotel's Ethical Theory*, Oxford University Press, Oxford, 1980.
- [7] В. Камс: *Јавне врлине*, Филип Вишњић, Београд, 2007.
- [8] П. Колер: „Право, морал и врлина”, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 2, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2005.
- [9] Д. Ј. Мабот: *Увод у етику*, Нолит, Београд, 1981.
- [10] М. Марковић: *Етика и политика*, Просвета Београд, Београд, 1994.
- [11] Џ. Раз: *Етика у јавном домену*, ЦИД, Подгорица, 2005.
- [12] Marciano Vidal: *L'etica cristiana*, Edizioni Borla, Roma, 1992.
- [13] М. Трајковић: „Морални релативизам у англо-америчкој јуриспруденцији”, *Зборник радова Правног факултета у Нипу*, Ниш, 2007, стр. 21-34.
- [14] М. Трајковић: „Моралност правног система као основа савремене правне државе”, *Правни живот*, бр. 12, Београд, 2007, стр. 619-639.
- [15] М. Трајковић: *Морал у беспућу политике*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2, Нови Сад, 2010, стр. 181-196.
- [16] В. Димитријевић, М. Пауновић, В. Ђерић: *Људска права – уџбеник*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997.
- [17] К. Обрадовић: *Почетница за људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997.
- [18] *Зборник радова – остваривање економских и социјалних права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1999.
- [19] Марија Рудић: *Људска права – приручник за наставнике*, Београдски центар за људска права, Београд, 2001.
- [20] Ђовани Сартори: *Демократија шта је то?*, Подгорица, 2001.
- [21] Питер Сингер: *Увод у етику*, Нови Сад, 2004.
- [22] Мајкл Игњатијевић: *Људска права као политика и идолопоклонство*, Београд, 2006.
- [23] Норман Бери: *Увод у модерну политичку теорију*, Београд, 2007.